

ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ

Алтыншы тарау

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ ОЙДЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

§23–24. Қоғамдық-саяси ойдың бастауы және дамуы

Оқу мақсаты:

- ✓ ежелгі және ортағасырлық Қазақстанның тарихи тұлғаларының қоғамдық-саяси идеяларын анықтау;
- ✓ Қазақстандағы қоғамдық-саяси ойдың дамуына тарихи қайраткерлердің қосқан үлесін бағалау.

Тірек сөздер:

Қазақша	Орысша	Ағылшынша
Ежелгі түркілер	Древние тюрки	Ancient turks
Сопылық	Суфизм	Sufism

Тақырыпқа шығу:

Қазақстандағы қоғамдық-саяси ойдың дамуына зор үлес қосқан ортағасырлық ғұламалар әл-Фараби мен Қожа Ахмет Ясауи туралы білетіндеріңді еске түсіріңдер.

1. Ежелгі және орта ғасырларда әлеуметтік-саяси ойдың қалыптасуы мен дамуының алғышарттары. Қазақстан аумағындағы алғашқы мемлекеттік құрылымды б.з.б. VIII–III ғасырларда сақ тайпалық одақтары қалыптастырды. Сақтардың мәдениеті адамзат өркениетінің ғажайып жетістіктеріне жатады. Есік обасынан

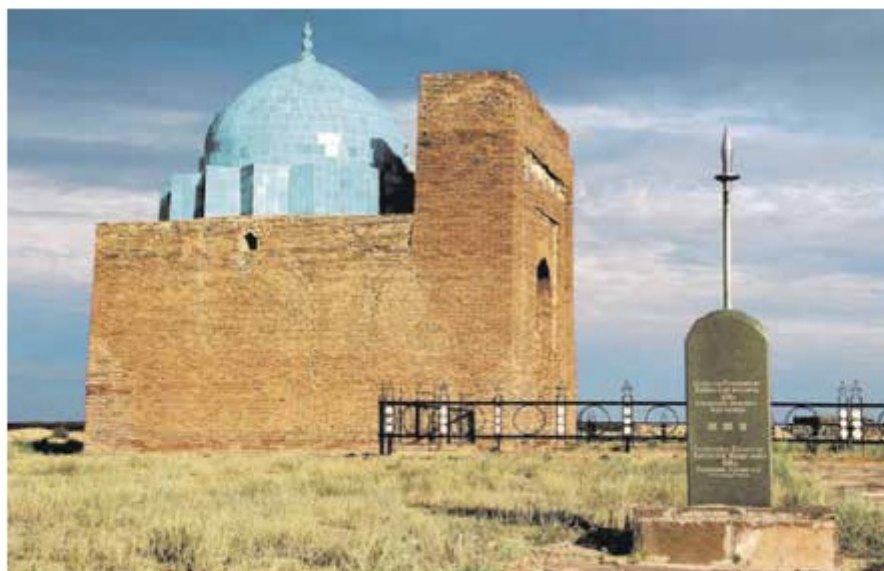

Есік қорғанынан табылған таңбалы күміс тостаған. Тостағандағы 26 таңбадан тұратын жазу.

табылған тостағандағы жазу сақтардың әліпбиі болғандығынан мәлімет береді. Табиғатты ерекше құрметтеген сақтар жануарларды «аң стилі» деп аталатын зергерлік бұйымдарда тамаша шеберлікпен бейнелеген. Сақтар туралы деректер ежелгі грек, көне парсы жазбалары арқылы жеткен. Деректерде сақтар ержүрек дала тұрғындары ретінде суреттеледі.

Б.з.-дың VI ғасырынан Түркі кезеңі басталады. Ұлы далада 552 жылы Түрік қағанаты құрылды. Түрік қағанаты ыдыраса да Батыс Түрік, Түргеш, Қарлұқ қағанаттары, Оғыз, Қарахан мемлекеттері мен Қыпшақ хандығы дәуірледі. Моңғол шапқыншылығынан соң Қазақстан аумағында негізін Шыңғысханның ұрпақтары қалаған Алтын Орда, ол ыдырағаннан кейін Ақ Орда, Моғолстан, Әбілқайыр хандықтары өмір сүрді. Аталған мемлекеттік бірлестіктердің негізінде қазақ халқы қалыптасып, Қазақ хандығы құрылды.

Мыңдаған жылдар бойы Ұлы далада Қазақ мемлекеттілігі *прототүркі*, түркі тайпалары негізінде қалыптасты. Сақтардан бас-

Жошы хан кесенесі

4. Қазіргі таңда қазақ даласының ойшылдары өз дәрежесінде ұлықталып жүр ме?
5. Ежелгі және ортағасырлық ойшылдар көзқарасының бүгінгі күні өзектілігі неде?

Ежелгі түркілер (прототүркі) (грек. protos) – алғашқы. Алғашқы түркі немесе түркілердің ата-бабалары.

Сопылық – ислам діні ағымдарының бірі. Сопы деп дін жолына түскен құдайшыл, тақуа адамды айтады.

Күлтегін – Шығыс Түрік қағанаты әскерінің бас қолбасшысы, саяси қайраткер.

Шығармашылық тапсырмалар.

1-тапсырма. Қосымша материалдарды пайдаланып, антикалық және түркі ойшылдарының қоғамдық-саяси көзқарастарын салыстырыңдар.

Антикалық ойшылдар	Түркі өлемінің ойшылдары

2-тапсырма. «Ортағасырлық Қазақстанда қоғамдық-саяси ойдың қалыптасуы мен дамуына ислам дінінің ықпалы» тақырыбына ой-толғау жазыңдар.

Қожа Ахмет Ясауи ДАНАЛЫҚ КІТАБЫ

Дүние-мүлікке құмартып жаһан малын жиғандар,
Құзғын жемін жегендер арамға әбден батпақшы.
Молла, муфти болғансып, жалған дұға қылғандар,
Ақты қара дегендер тамұққа барып жатпақшы.
Қазы, имам атымен қол қойса нақақ жалаға,
Сол үкімнің салмағы өздерін басып қалмақшы,
Арам жеген әкімдер, құныққандар параға,
Өз бармағын тістелеп, өкініш отқа жанбақшы.
Таңдап төтті жегендер, атлас-қамқа кигендер,
Алтын таққа мінгендер жер мен жер боп жатар-ды.

Қазақ әдебиеті. Хрестоматия. Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған. – Алматы, 2018. 30-бет.

Ғұлама ойшыл қоғамды қандай жаман қылықтардан сақтандырады?

§25–26. Қазақ хандығы дәуіріндегі қоғамдық-саяси ойдың дамуы

Оқу мақсаты:

- ✓ Қазақ хандығы дәуіріндегі тарихи тұлғалардың қоғамдық-саяси идеяларын анықтау;
- ✓ Қазақстандағы қоғамдық-саяси ойдың дамуына тарихи қайраткерлердің қосқан үлесін бағалау.

Тірек сөздер:

Қазақша	Орысша	Ағылшынша
«Жеті жарғы»	«Жеты жаргы»	Zheti zhargy
Империя	Империя	Empire

Тақырыпқа шығу:

1. Тарихи қайраткерлер деп кімдерді айтамыз?
2. Хандар мен билердің атқаратын қызметі қандай?
3. Тарихи тұлғалардың қоғамдық-саяси ойлары қоғамның көзқарастарын білдіре ме?

1. Қазақ хандығының құрылуы мен қалыптасуы кезіндегі саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайдың ерекшелігі. Қазақ мемлекеттілігінің қалыптасу тарихы сонау сақ, ғұн дәуірінен басталады. Ары қарай тарихи сабақтастық түркі дәуірінде, кейін Алтын Орда кезінде де жалғаса берді. Қазақ жерінің батысында XV ғасырдың орта кезінде Ноғай Ордасы, Жетісу өңірінде Моғол хандығы, Орталық Қазақстан мен Сыр бойында Әбілқайыр хандығы өмір сүрді. Олардың арасындағы араздық елде бей-берекетсіздікті туғызды. Мұндай саяси бытыраңқылық ұлттық біртұтас, қуатты мемлекеттің құрылуын қажет етті. Қазақ хандығы осы үрдісті қорытындылаған тарихи оқиға болып табылады.